

BROWN, Peter: *Agustín de Hipona*.— Nueva edición con un epílogo del autor.— Traducción de Santiago Tovar y María Rosa Tovar (revisada).— Traducción del texto nuevo, de John Oldfiel.— Acento Editorial, Madrid, 2001.— 654 pp. (22,5 x 15 cm).

L'edició original d'aquesta obra porta per títol *Agustin of Hippo. A Biography*, i fou editada a Londres per Faber and Faber el 1967. Una segona edició, de la mateixa editorial, és de l'any 2000. La primera edició castellana fou duta a terme per a la col·lecció «Selecta» de Revista de Occidente i aparegué a Madrid el 1970. Peter Brown és membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i ha tingut la gentilesa d'oferir a aquesta entitat un exemplar de la segona edició castellana de la seva obra amb la dedicatòria autògrafa «Sodalis sodalibus grato animo», cosa que motivà en el President de l'Acadèmia, Dr. Eduard Ripoll, l'interès que el volum fos presentat, d'una manera especial, als acadèmics. Això fou fet en la sessió del dijous 10 d'octubre del 2002, que era la sessió inaugural del curs acadèmic 2002-2003. Quan el 17 de setembre el professor Ripoll em proposà que fes jo la presentació del llibre als acadèmics vaig recordar que ja coneixia l'obra. En efecte, a petició de la revista *Studia Monastica* jo havia fet una recensió de l'obra, que aparegué l'any 1971 (SM, 13, 200-201). La recensió era feta sobre la primera edició castellana. Vaig anar a buscar l'exemplar d'aquesta edició conservat a la biblioteca del monestir de Montserrat i vaig tenir el goig de constatar que l'exemplar, enquadernat en rústica, es troba en no gaire bon estat de conservació, o sigui, que el volum ha estat molt usat. Vaig recordar després que el mateix volum havia servit, fa anys, per a la lectura que té lloc, durant el dinar, en el refector monàstic. Que el volum hagi estat així manejat i que fins s'hi vegi un intent de restauració casolana, diu a favor de l'obra de Peter Brown. En fer la primera recensió del llibre, jo ja coneixia l'obra a través de dues grans recensions que m'havien impressionat: les d'Henri-Irénée Marrou, a *Revue des études latines*, 45 (1967), 173-181, i del Pare Albert de Veer, a *Revue*

des études augustiniennes, 14 (1968), 316-320. Malgrat les crítiques que els dos grans coneixedors d'Agustí van creure que havien de fer, ambdós recensors lloen el llibre com una obra extraordinària; «un grand et beau livre comme il n'est pas donné d'en recenser chaque année», va escriure Marrou, el qual, com és natural, es fixà més en el caire històric de la biografia, mentre que el Pare de Veer, que contemplà més la part espiritual i doctrinal d'Agustí, va observar que el lector trobarà «un iminense plaisir» en veure la simpatia amb què Peter Brown analitza el caràcter del bisbe d'Hipona. En realitat, la meua impressió personal és que l'autor ha escrit una vida plena de vida, que fa veure que la d'Agustí és el seu pensament viscut, i que fins la mateixa rutina diària d'Agustí està impregnada de la sensibilitat més fina i elevada del biografiat.

En la recensió primera vaig gosar declarar que la lectura de l'obra m'havia produït, malgrat tot, una certa insatisfacció en més d'un capítol. M'adonava que l'autor és un bon coneixedor de sant Agustí i que ha vist que la vida del bisbe africà va ser inseparable de la seva doctrina; això l'autor ho havia vist i ho havia sabut explicar. Em semblava ésser aquest el mèrit principal de la biografia, en la qual, no obstant, jo hi trobava a faltar aspectes importants, fins i tot essencials. Podia quedar justificat l'autor, ja que aquest apellava al caràcter de síntesi que, indispensablement, té la seva obra. Sis-centes pàgines són moltes pàgines, però no són suficients per a donar cabuda a totes les facetes d'una figura tan rica com la del biografiat.

Peter Brown confessa en la introducció que s'ha vist obligat a centrar-se en alguns dels aspectes d'Agustí, més que en d'altres i que, cercant la forma de descriure les transformacions interiors del bisbe d'Hipona i del món que el rodejava, ell, l'autor, s'ha adonat que s'ha quedat amb una sola cara de la moneda. Posa com a exemple que se situa en la rutina diària d'Agustí com a bisbe i lluny, en canvi, de les especulacions d'aquest sobre la Trinitat. Valen aquestes paraules d'excusa, encara que, en general, em semblen dites amb una certa exageració. Cadascú té els seus punts de vista. Des del punt de mira de la meua fe, que pretén ésser la de sant Agustí, té altres aspectes teològics que són determinants en la seva història personal. El meu Agustí és, certament, el de les especulacions trinitàries, però també el teòleg del cos de Crist, el pastor que, com a base de la seva actuació, té unes idees concretes i constants, gairebé obsessionants, relatives a una eclesiologia que comprèn una doctrina eucarística perfectament determinada, no menys ferma que el seu

pensament sobre l'objectivitat dels sagraments, especialment contra la manera de pensar dels donatistes. Això dóna un valor precís a la teologia d'Agustí i en la seva acció pastoral. Però jo seria injust si insistís sobre això. Com que altres crítics han fet retrets semblants a l'autor, aquest, en la reedició de la seva obra, repeteix que el llibre vol ser «una biografia sense teologia» (p. 507 de la segona edició castellana, en l'epíleg II). Encara que ja hagi tingut en consideració les observacions que se li han fet, l'autor, en la segona edició, diu «Si jo hagués de començar de nou a escriure una biografia d'Agustí, seria més conscient del que era quan vaig començar en 1961 pel que fa al context global de la seva vida i del pensament que la investigació recent ens ha facilitat» (p. 498). Però en el nou pròleg, datat a la Universitat de Princeton el 17 de març de 1999, manifesta Peter Brown que hauria estat penós per a ell fer modificacions a una obra tan coherent com era i és el text original. Aquest nasqué dels «papers» que ell llegia als seus alumnes de l'All Souls College, d'Oxford, on els estudiants del jove *fellow* el seguien amb gran atenció. Amb una encertada connexió global el professor hi explicà, d'una manera clara, la història d'una personalitat complexa, que sofrí una evolució complicada. L'explicació està estructurada segons unes etapes cronològiques que importen molt en el coneixement d'Agustí. Aquestes etapes són cinc: la que va de l'any 354 al 385 (la de la crisi maniquea, entre altres), la del 386 al 395 (la del platonisme i de les «Confessiones»), la del 395 al 410 (la d'Hipona), la del 410 al 420 (la de la «Ciutat de Déu») i la del 420 al 430 (la de la predestinació). Tot forma un conjunt de trenta-sis capítols. En el 24 diu l'autor que «l'edat madura d'Agustí, com a predicador i com a bisbe, va ser la més creadora de la seva vida». Malgrat el que ha estat dit, el professor Brown se sentí obligat a aprofitar, per a l'edició anglesa de l'any 2000, els descobriments importants relatius a Agustí que havien tingut lloc durant els trenta i més anys que separen la primera edició de la segona, i a afegir algunes consideracions pròpies. És el que constitueix el contingut de dos epílegs. En el primer, «Noves evidències», Peter Brown sap treure molt profit de les vint-i-nou cartes inèdites del bisbe d'Hipona, trobades per Johannes Divjak i publicades en el «Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum» l'any 1981. Per la seva banda, François Dolbeau va desenterrar de l'oblit trenta-tres sermons del bisbe africà, igualment inèdits. Dolbeau els anà publicant singularment fins a fer-ne l'edició conjunta l'any 1996. Són descobertes com-

parables únicament amb la que va fer Dom Germain Morin, igualment de trenta-tres sermons i que publicà l'any 1917. Com que es tracta de cartes i de sermons, resulten documents molt vius, útils per a il·lustrar i completar aspectes biogràfics d'Agustí que ja coneixíem per altres fonts, quan no aporten elements nous. L'epíleg II consta de tres capítols: el primer descriu Cartago l'any 397; aquest sembla ésser l'any nucli dels sermons Dolbeau, els quals reflecteixen prou bé l'ambient d'allí. Un dels sermons més interessants com a document històric és el titulat «Contra paganos»; servint-se del que diu recorda Brown l'esforç d'Agustí en reformar les pràctiques emprades en el culte dels màrtirs; és l'objecte del segon capítol. El tercer comenta la fórmula «de transverso hinc atque inde»: inopinadament, d'aquí i d'allí, que apareix en les cartes Divjak, les quals pertanyen a la correspondència de l'Agustí ancià i són sorprenents pels detalls que donen sobre l'església d'Àfrica. Si el professor Brown copsa bé aquests detalls i sap exposar-los com ho fa és degut al coneixement que té, vast i precís, de la *Spätantike* cristiana. És ben comprensible que l'obra hagi merescut també una segona edició castellana, que és de presentació molt bella.

ALEXANDRE OLIVAR

ALTURO, J., *et al.*: *Liber iudicum popularis. Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona.*— Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.— Col·lecció «Lleis i Costums» núm. I/1.— Barcelona, 2003.— 812 pp. (25 x 18 cm).

Des de l'any 1985 el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya ve publicant i posant a l'abast, especialment dels estudiosos i dels historiadors d'arreu, els textos jurídics més importants de la història del nostre país. Una tasca que ara acaba de posar en les nostres mans un nou document, cabdal en la nostra tradició jurídica, com és el *Liber iudicum*, en aquest cas la versió redactada en llatí pel jutge levita Bonsom de Barcelona vers el 1011.

1. En el seu pròleg l'aleshores consellera de Justícia ressalta la importància d'aquest text jurídic visigòtic, com a vehicle de transmissió de la tradició